

АМЕРИКАНСЬКО-САУДІВСЬКЕ СПІВРОБІТНИЦТВО ТА ПАДІННЯ НАФТОВИХ ЦІН В 1985 РОЦІ

Сайчук М. М.

Тема закінчення Холодної війни нерозривно пов'язана з проблемами розпаду СРСР, тому викликає значну зацікавленість дослідників. Цим подіям передували спалахи радянсько-американського протистояння у 1-й половині 1980-х років, котрий прямо пов'язаний з діяльністю адміністрації президента США Рональда Рейгана. Вплив американської політики на різке послаблення радянської системи протягом 1980-х років був спричинений відмовою Рейгана від традиційної з кінця 1940-х років стратегії стримування світового комунізму на користь стратегії примусової трансформації та послаблення СРСР. Це відбувалося кількома шляхами:

По-перше, це обмеження політичного впливу СРСР в країнах Третього світу шляхом надання військової та фінансової підтримки непримиримим рухам опору в країнах, де вони існували (Афганістан, Нікарагуа, Ефіопія, Ангола, Камбоджа, Лаос та інші).

По-друге, це обмеження політичного впливу СРСР у країнах Східної Європи шляхом надання політичної та фінансової підтримки антикомуністичним організаціям та рухам.

По-третє, це стримування СРСР шляхом досягнення військової переваги над його збройними силами за рахунок нової гонити всі озброєнь та загострення міжблокового протистояння у Європі.

По-четверте, це стримування СРСР шляхом дестабілізації його економіки за рахунок нанесення "ударів" по слабких місцях радянського народногосподарського комплексу: обмеження валютних надходжень до СРСР від експорту нафти і природного газу, загальне подорожчання західних кредитів для СРСР, припинення доступу до сучасних західних технологій, провокування перевитрат ресурсів на економічні проекти, доозброєння та підтримку союзників.

З часом це стало підґрунтям для появи та широкого розповсюдження тези про розпад Радянського Союзу внаслідок багатоголової комбінації з політично-ідеологічної та економічної війни проти нього з боку США. Уперше її докладно висвітлив з опорою на ке-

рівні документи адміністрації президента Р. Рейгана співробітник Інституту Гувера П. Швейцер у своїй книзі “Перемога. Роль таємної стратегії адміністрації США в розпаді Радянського Союзу і соціалістичного табору”. Зокрема, в контексті американської політики послаблення СРСР він запропонував пояснення різкого падіння світових цін на нафту в 1985–1986 рр., причини котрого до сьогодні залишаються нез’ясованими. Швейцер стверджує, що падіння цін на нафту було організовано адміністрацією Р. Рейгана. З одного боку, низькі ціни на нафту сприяли послабленню радянської економіки, а з іншого – стимулювали зростання американської економіки. Таким чином, в обстановці Холодної війни США застосували нафтову зброю в економічній війні проти СРСР.

Оскільки публікація Швейцера в США ніколи офіційно не спростовувалася, його висновки набули значного поширення на Заході. Після виходу з друку російськомовного перекладу, тези Швейцера отримали популярність в Росії. Навіть офіційна історія російської зовнішньої розвідки в своїх оцінках стратегії Рейгана базується на цитуванні Швейцера [12; с. 17–38]. Серед російських дослідників найбільшу увагу причинно-наслідковому зв’язку між американською політикою та загостренням радянської кризи приділяє професор Є. Гайдар – голова першого уряду Російської Федерації після розпаду СРСР: “Були системні чинники: милітаризація економіки, глибока системна криза сільського господарства, варварська система освоєння нафтових ресурсів, неконкурентоспроможність машинобудування на світових ринках; все це були фундаментальні чинники, що створювали ризики. Але ці ризики реалізувалися 13 вересня 1985 р., коли міністр нафти Саудівської Аравії оголосив про те, що Саудівська Аравія радикально змінює свою нафтову політику й розпочинає різко збільшувати видобуток, після чого ціни впали вчетверо. З цього починається крах радянської економіки” [4].

За Швейцером виходить, що після вторгнення Радянської Армії до Афганістану, повалення монархії в Ірані та низки ісламістських змов у Саудівській Аравії правляча династія потребувала військової підтримки з боку США. У свою чергу Вашингтон потребував зниження світових цін на нафту в інтересах своєї промисловості та економічної війни проти СРСР. Вперше це обговорювалося у 1981 р. під час таємного візиту директора ЦРУ В. Кейсі до Саудівської Аравії: “Кейсі завірив Фахда, що адміні-

страція й надалі буде вживати заходів з обмеження радянських енергетичних програм. Але натякнув, що натомість він очікує зниження цін на нафту. Більш низькі ціни на енергоносії були б дуже корисні для економіки США, а її розвиток – головна ціль внутрішньої політики Рейгана. Сила Сполучених Штатів в інтересах Саудівської Аравії, стверджував він. Особливо тепер, коли вона стала гарантом виживання для Саудівської Аравії. Зниження цін на нафту стане на перешкоді пошуку інших джерел енергії, таких, наприклад, як радянський газ. Крім того, це завдасть шкоди обом запеклим ворогам саудівського уряду – Ірану та СРСР, котрі непогано заробили на своїй нафті в сімдесяті роки” [17; с. 177].

Егор Гайдар з опорою на тези Швейцера розвиває цю тему, пояснюючи тодішні обставини американсько-саудівського нафтового співробітництва наступним чином: “Вторгнення до Афганістану, оцінене державами Перської затоки і, насамперед, Саудівською Аравією, як потенційна загроза, стало одним з факторів радикальної зміни їх ставлення до США. Потенційна військова підтримка наддержави виявилася бажаною. Америці були потрібні більш низькі ціни на нафту. Тема пов’язаності цих сюжетів уперше на високому рівні обговорювалася у квітні 1981 р. під час візиту керівника ЦРУ В. Кейсі до Саудівської Аравії. Р. Пайпс був автором направленої американській владі на початку 1980-х років записки, зміст якої – рекомендації скористатися залежністю радянської економіки від кон’юнктури нафтових цін для дестабілізації комуністичного режиму. Кейсі, призначений президентом Р. Рейганом директором ЦРУ, мав досвід роботи, пов’язаної з аналізом та використанням економічної слабкості противника” [3; с. 192–193].

Щоправда, Гайдар не наважився відкрито заявити про американсько-саудівське таємне нафтове співробітництво як про безпосередню причину розвалу СРСР, а обмежився лише констатацією відомих фактів. Натомість останній керманіч СРСР М. Горбачов відкрито заявив у інтерв’ю Радіо “Ехо Москви” що через падіння цін на нафту, Союз втратив 2/3 валютних надходжень до країни. «Рейган – цитує Горбачова російська інформаційна агенція “Новини”, – звернувся до Саудівської Аравії з тим, щоб посадити, осадити Радянський Союз. Це був удар надпотужний» [1].

Протягом початку 1980-х рр. Кейсі та міністр оборони США К. Вайнбергер неодноразово зустрічалися з членами королівської

родини Саудівської Аравії – королем Фахдом і принцом Бандаром (послом в США в 1983–2005 рр.), а також з шейхом Ахмедом Закі Ямані (міністром нафти в 1962–1986). На думку Швейцера, американці змогли переконати арабів збільшити видобуток нафти, і в результаті переговорів було досягнуто таємної угоди. Сталося це на початку 1985 р., коли король Фахд здійснив свій перший офіційний королівський візит до Вашингтону. «Чотири місяці по візиту Фахда до Вашингтону, – пише французький дослідник Е. Лоран, – за словами одного члена команди Рейгана, “саудівці відкрили кран на повну”... На початку 1985 року саудівці збільшили видобуток нафти з 2 до 6 млн. барелів на день, наприкінці 1985 року вона дійшла до 9 млн., а на початку 1986 – до 10 млн. барелів на день» [8; с. 205].

Саудівська Аравія була єдиною серед країн ОПЕК (Організації країн-експортерів нафти), котра мала технічні можливості для радикального збільшення видобутку. Шеф ЦРУ Кейсі доводив, що “єдиний, хто отримує вигоду від високих цін на нафту, це вороги королівства – Іран, Лівія та СРСР, і останній може, завдяки випадковій підтримці Саудівської Аравії, фінансувати підривною діяльністю у портах королівства” [8; с. 204]. Як пояснював помічник секретаря Ради національної безпеки Р. Робінсон, “СРСР фінансує свою імперію за допомогою експорту нафти, і кожного разу, коли ціна на нафту підвищується на 1 долар за барель, прибутки СРСР у твердій валюті зростають на 1 мільярд доларів” [8; с. 193].

Також Кейсі в розмовах з королем Фахдом попереджував про можливу втрату саудітами частини західноєвропейського ринка через високі ціни на нафту. Бельгійці, а вслід за ними французька компанія “Elf-Aquitaine”, відмовилися від саудівської нафти на користь більш дешевої радянської. Кейсі запевнив Фахда, що США надалі будуть обмежувати радянські енергетичні програми, а натомість необхідне зниження цін на нафту, від яких потерпала американська економіка. Також це стало б на перешкоді пошуку європейцями інших джерел енергії, як, наприклад, радянський газ. Ці аргументи знайшли розуміння у саудівського монарха. Таким чином, стараннями адміністрації Рейгана у 1985 році розпочався обвал цін на нафту.

“13 вересня 1985 р. – стверджує професор Є. Гайдар, – міністр нафтової промисловості Саудівської Аравії Ямані оголосив, що його країна не готова надалі скорочувати видобуток нафти і

буде нарощувати її виробництво. Збільшення видобутку нафти у Саудівській Аравії в 1985–1986 рр. більше ніж утричі радикально змінило ситуацію на ринку. Нафтовидобувні країни змагаються, хто швидше знизить ціни, щоб зберегти свою частку на ринку” [3; с. 116].

Спотові ціни за один барель нафти марки “Аравійська легка” (з 1985 р. “Дубай”) впали з \$35,69 у 1980 р. до \$27,53 у 1985 р. й \$13,10 – у 1986-ому [2; с. 235]. Це ціни в середньорічному обчисленні, а добові котирування опускалися нижче \$10 за барель.

СРСР для компенсації втрачених прибутків від експорту дорогої сибірської нафти, які прямо впливали на бюджет країни, стабільність споживчого ринку, зовнішньоекономічний баланс та фінансування ВПК і армії, різко форсував видобуток нафти й досяг в 1987–1989 рр. свого історичного максимуму – понад 0,5 млрд. тонн нафти на рік. Проте мінімальні нафтові ціни на світовому ринку не дозволили покрити бюджетний дефіцит. СРСР був змушений вдатися до крупних позик на Заході, котрі там давали тільки під урядові гарантії, які, зазвичай, супроводжуються політичними вимогами. Так СРСР потрапив до пастки, з якої вже не вибрався. І тому прибічники версії про американсько-саудівську нафтову змову проти СРСР схильні говорити про наявність секретних домовленостей між США та королівством, внаслідок яких і відбулося різке зростання саудівського видобутку в 1985 році.

Ця “теорія змови”, якої дотримується і останній керівник СРСР М. Горбачов, поки що не підтверджується жодним документальним доказом. Але вона має багато прихильників, з огляду на особливості відносин між США та Саудівським королівством. Останнє фактично було стратегічним союзником американської політики, спрямованої на недопущення радянської експансії в арабському регіоні та мусульманському світі. Ці особливі відносини розглядаються як непрямі докази того, що Саудівська Аравія дійсно маніпулювала цінами на нафту в інтересах політики США проти Радянського Союзу. І особливо це стосувалося періоду 1-ї половини 1980-х рр.

Ер-Ріяд розцінив радянське вторгнення до Афганістану як спробу Москви вийти до нафтових ресурсів в зоні Перської затоки, створюючи навкруги королівства «червоний пояс» завдяки своєму впливові у Південному Йемені, Сомалі та

Ефіопії. Протидія радянському вторгненню до Афганістану, через підтримку афганського опору, стала одним із зовнішньополітичних завдань королівства. У листопаді 2001 р. колишній начальник саудівської розвідки принц Турки аль-Фейсал в інтерв'ю телеканалу Ей-Бі-Сі визнав, що після вторгнення до Афганістану було укладено таємну угоду з Ісламабадом та Вашингтоном про закупівлю на саудівські кошти зброї та її поставку через Пакистан афганським моджахедам. Угоду підтримав єгипетський президент Мубарак, і зброя радянського виробництва закуповувалась переважно в Єгипті [5; с. 62–63].

Практично тими ж самими словами, що і Турки аль-Фейсал, писав про цю секретну угоду і П. Швейцер. А згодом цей факт визнали дослідники Конгресу США: «За Картера і Рейгана уряд Саудівської Аравії підтримував антикомуністичні зусилля в усьому світі, діючи як паралельно, так і в тісній згоді з політикою США. У 1979 іранська революція і радянське вторгнення в Афганістан стали джерелом енергії для десятиліття спільних американсько-саудівських зовнішньополітичних зусиль, у тому числі, загальної підтримки радянського опору моджахедів в Афганістані та війни Садама Хусейна проти Ірану... Це включало також саудівське фінансування антикомуністичних груп, яким Конгрес заборонив надавати американську допомогу, таким, як нікарагуанські “контрас”» [18; с. 5].

Поки Ер-Ріяд на прохання ЦРУ надавав широку підтримку моджахедам у Афганістані, Вашингтон надавав гарантії безпеки самій династії Саудів, підкріплюючи їх широкою програмою співробітництва. Це слугує додатковими непрямыми доказами про можливість існування секретної американсько-саудівської нафтової угоди. “Угодою століття” в галузі торгівлі зброєю назвали продаж із США до Саудівської Аравії у жовтні 1981 р. 6 літаків-заправників KC-135, 1177 ракет класу “повітря – повітря” та 5 літаків Е-3А системи дальнього радіолокаційного виявлення та управління (АВАКС) на загальну суму \$8,7 млрд. Літаки Е-3А взагалі є унікальними, тому поставлялися із США тільки найближчим і найважливішим союзникам: об'єднаному повітряному командуванню НАТО (з розташуванням у Люксембурзі), Великобританії та Франції. Саудівське королівство опинилося серед цих найближчих союзників. П. Швейцер прямо зазначає, що зі згодою на продаж АВАКСів Вашингтон посилив тиск на Ер-

Ріяд з тим, аби примусити його збільшити нафтовий експорт та вплинути на світові нафтові ціни в бік їх зменшення [17; с. 177].

У квітні 1985 р. США запропонували Саудівській Аравії програму штучних супутників землі “Арабсат” і спільний політ до космосу. 17–24 червня 1985 р. відбувся політ космічного корабля “Діскавері”, де поряд з 4 американцями й 1 французом був перший саудівський космонавт принц Султан Сауд. Того ж року за програмою “Щит затоки” США зобов’язалися поставити королівству системи ППО на \$3,7 млрд.

Усі ці військово-політичні заходи самі по собі не є прямим підтвердженням тези П. Швейцера про існування секретної угоди між США і Саудівською Аравією про маніпулювання світовою ціною на нафту. Однак можна провести паралель із зустрічами президента Буша з королем Абдалою. У 2005 р. спадковий принц Абдала зустрівся з Бушем ще до офіційного поховання померлого саудівського короля Фахда. Вочевидь, Абдала потребував допомоги США у боротьбі за саудівський трон, тому оголосив наміри надалі збільшувати видобуток нафти. Президент Буш подякував принцові й повідомив журналістам, що Абдала пообіцяв йому утримувати ціни на нафту “в розумних межах” [6].

У 2008 р. Буш вдруге зустрівся з Абдалою. Тоді було домовлено про поставки надсучасної американської зброї на \$20 млрд., а натомість король погодився підвищити видобуток нафти в королівстві задля зменшення світових нафтових цін [13]. Це виглядає як повторення моделі, одного разу вже реалізованої в 1985 р.

Проте насправді все виглядає не так однозначно. По-перше, не може слугувати підтвердженням наявності американсько-саудівської нафтової домовленості факт тісного військово-технічного співробітництва. Річ у тому, що якраз у 1984–1985 рр., попри прохання Саудівської Аравії продати літаки-винищувачі F-15, адміністрація Рейгана не змогла цього зробити через протидію єврейського лобі в Конгресі. Так само було відмовлено у продажі ракет класу “земля – земля”, які Саудівська Аравія вимагала для рівноваження ракетного потенціалу Ірану, що саме в той час широко використовувався проти міст Іраку. Саудівська Аравія була змушена шукати альтернативу американському постачальнику, розмістивши замовлення на бойові літаки у Великобританії, а на ракети – в Китаї. Останнє мало особливий резонанс у світі. Тому говорити про повне американсько-саудівське порозуміння не можна.

По-друге, військово-політичне співробітництво двох країн провадилося окремо від нафтового. Саудівська Аравія без прохань США надавала широку підтримку різноманітним антикомуністичним рухам. Принц Турки аль-Фейсал, котрого Швейцер називав безпосереднім учасником переговорів з директором ЦРУ В. Кейсі щодо обвалу нафтових цін, перелічує багато операцій, в яких Саудівська Аравія надавала підтримку США. Окрім боротьби з Радянською Армією в Афганістані, це участь у змові проти союзника Москві, лівійського лідера М. Каддафі, допомога режиму С. Барре в Сомалі після його розриву з СРСР, та еритрейському опору проти марксистського режиму М. Маріаму в Ефіопії. Ніде жодним словом він не згадує про нафту.

А напередодні візиту російського президента Путіна до Королівства в 2007 році в пресі з'явилося доволі відверте інтерв'ю Турки аль-Фейсала: «...Протягом останніх 60 років, – заявив аль-Фейсал, – і навіть більше того, ми завжди вважали себе хорошими друзями США й відчували, що і вони ставляться до нас таким же чином. Ми були поряд з ними в 40-ві, 50-ті, 60-ті й 70-ті роки, коли йшла “холодна війна”, і ми показали себе надійними союзниками в боротьбі проти комунізму. Ми взяли на себе вантаж відповідальності в нашому регіоні світу. Ми допомагали їм всім, чим могли, віддаючи багато грошей, а іноді й людські життя на боротьбу з комунізмом... Ми фактично брали участь в протидії радянській експансії в окремих регіонах. Для цієї мети застосовувалися гроші, людські ресурси, розвідувальні засоби і все інше» [9].

Питання секретної американсько-саудівської нафтової угоди викликало значну зацікавленість, проте жоден із дослідників не зміг запропонувати докази або можливості існування такого договору. «Ідея про участь ЦРУ, котре підштовхнуло Саудівську Аравію різко підвищити видобуток нафти та викинути її на ринок, щоб підкосити економіку СРСР, мені здається цікавою, – коментував для російської інформаційної агенції “Новини” доктор філософії, заступник директора Дейвіс-центру російських та євразійських досліджень при Гарвардському університеті, а в минулому “советолог” Маршал Голдман, – особливо якщо проаналізувати динаміку нафтового ринку тих років і паралельний політичний процес. І дійсно, залишившись без нафтодоларів, закрита радянська економіка опинилася на межі краху. Я всерйоз займався вивченням цієї версії, зустрічався з людьми, проте зібрати реальні докази на користь “змови” не зміг» [10].

Ще далі йде міністр нафти Саудівської Аравії Алі аль-Наїмі. На пряме запитання щодо можливості “міждержавної угоди” королівства з США по маніпулюванню цінами на нафту він відповів буквально так: «Що стосується “теорії змов” між США та Саудівською Аравією, то її мусують насамперед ті, хто хоче порушити стабільність світового нафтового ринку...» [11].

Таким чином, не існує жодних прямих доказів наявності американсько-саудівської нафтової угоди, яка б завдавала прямої шкоди експорту енергоносіїв з СРСР. Натомість існують значні сумніви у технічній можливості здійснити такий обвал цін на нафту в 1985–1986 рр., як про це говорять прибічники “теорії змови”.

Насправді, ціни на нафту в 1985 р. не зазнавали різкого обвалу після заяви шейха Ямані. І тим більше, не було обвалу цін в 4 рази, як про це іноді говорять [14]. З наведеної вище динаміки цін на нафту сорту “Аравійська легка” видно, що падіння цін було в 2,5 рази у порівнянні з історичним максимумом 1980 р. Але це падіння розпочалося ще в березні 1983 р., коли ОПЕК вирішила знизити базову ціну барелю з \$34 до \$29, а для фіксації цієї ціни вводить жорсткі квоти на видобуток. Проте ціни на нафту і далі продовжували падати, попри зусилля Саудівської Аравії утримати їх. Адже інші країни-члени ОПЕК не дотримувалися своїх квот, оскільки не могли знизити свої бюджетні видатки, зорієнтовані на експортні прибутки від нафтових цін рівня 1979–1981 рр.

Крім того, суттєвих змін зазнав сам ринок споживання нафти. Високі ціни на вуглеводні стимулювали Європу та США розробляти власні поклади. Наприклад, у 1982–1987 рр. у Європі відбулося збільшення власного видобутку з 168 до 219 млн. тонн на рік [15; с. 221]. Внаслідок активної розробки родовищ Північного моря експортерами нафти стали Велика Британія, Норвегія та Нідерланди. Широкого розповсюдження набули заходи з енергозбереження: зменшення споживання бензину автомобілями, розповсюдження дизельних двигунів, нові технології теплоізоляції приміщень тощо. Збільшилася ефективність використання енергії. Тільки з середини 70-х, в результаті структурної перебудови економіки в США при зростанні ВВП на 15%, споживання енергії знизилося на 3%, а у Великій Британії за такого самого зростання ВВП – на 13% [7; с. 162].

На додаток до цього змінилася система нафтового ціноутворення. Замість довготривалих нафтових контрактів за офіційно

оголошеними ОПЕС цінами набули поширення одноразові угоди продажу наявної нафти (ринок “spot”), форвардні та ф’ючерсні угоди. На початку 70-х рр. на них приходилося лише 3–5% світової торгівлі нафтою, а в середині 80-х – до 50%. Таке стрімке зростання базувалося на біржовій торгівлі, коли ціна на нафту і нафтопродукти визначалася кількома основними центрами (Нью-Йорк – NYMEX, Лондон – IPE, Сінгапур – SIMEX). Вони працюють цілодобово в режимі реального часу, перебираючи від ОПЕС функцію ціноутворення.

Усі ці фактори разом вважаються фундаментальними економічними причинами падіння цін на нафту після 1982 р., тому теза про таємне американсько-саудівське нафтове співробітництво щодо обвалу нафтових цін не має реального обґрунтування. Це підтверджується і об’єктивними даними видобутку нафти в Саудівській Аравії. Є. Гайдар у різних своїх виступах говорив про тодішнє зростання саудівського видобутку в 3,5–4 рази, звідки ці цифри почали “гуляти” в інших дослідженнях. Однак, насправді, відбувалося протилежне. Офіційна енергетична статистика уряду США, наведена Адміністрацією енергетичної інформації у липні 2007 р., містить цікаву інформацію щомісячного видобутку нафти країнами світу, починаючи з 1973 р. Виявляється, щомісячний видобуток нафти у Саудівській Аравії зріс удвічі за 4 місяці (з мінімуму 2,34 млн. бар. на день у серпні 1985 р. до 4,68 млн. на день у грудні 1985 р.) і в 2,65 рази за рік (до 6,21 млн. бар. на день у серпні 1986 р.). Потім видобуток впав до 6 млн. бар. і практично не піднімався аж до вересня 1990 р., коли розпочалася війна у Перській затоці. Таким чином, жодного 4-разового зростання видобутку нафти, якщо рахувати по місяцям, не було. А якщо рахувати по роках, то видобуток нафти у Саудівській Аравії зріс ще менше – в 1,44 рази (з 3,388 млн. бар. на день в 1985 р. до 4,87 млн. у 1986 р.). Далі у 1987 р. він впав на 12,5% – до 4,27 млн., і потім в 1988–1989 рр. тримався на рівні, близькому до 5 млн. бар. на день. Через війну у Перській затоці та для компенсації втрати радянської нафти на світовому ринку в 1991–1992 рр. Саудівська Аравія піднімала свій видобуток до 8,1–8,3 млн. бар. на день. Але й тоді саудівський видобуток залишався на 15–18% нижче їх попереднього рекорду 1981 р. – 9,82 млн. бар. на день [19].

Іншими словами, Саудівська Аравія не “обвалювала”, а навпаки намагалася підтримати високі ціни на нафту. Інакше неможли-

во зрозуміти, чому вона видобувала в 1981 р. під час піку нафтових цін мало не вдвічі більше нафти, ніж під час американсько-саудівської “змови” на ринку нафти в 1985 р.

Відчайдушні спроби Ер-Ріяду втримати нафтові ціни від падіння цілком логічні, адже темпи зростання ВВП країни прямо залежали від коливань ціни на нафту. У період високих цін на нафту показник темпів зростання ВВП Саудівської Аравії був високим: 6,7% у 1978, 10,1% у 1979, 7,9% у 1981 рр. Коли ж ціни почали падати, впав і темп зростання ВВП: 1,7% в 1982, 0,1% в 1983, 2,6% в 1984, 4,1% в 1985 рр. У 1986 р. обсяг товарного експорту з королівства знизився у порівнянні з 1981 р. в 5,5 рази. Зменшення фінансових надходжень від нафтового експорту ставило країну в скрутне становище, адже вона не могла знизити державні видатки. В 1986 р. з’ясувалося, що реальні прибутки державного бюджету від внутрішніх джерел складають тільки 16,5 млрд. ріалів, тоді як видатки перевищують 88,2 млрд. ріалів. Негативне сальдо платіжного балансу Королівства у 1985 р. становило майже \$13 млрд. За таких умов Саудівській Аравії було не до геополітичних домовленостей з США [16; с. 319–332].

Отже, насправді, падіння цін 1985 р. не мало жодного стосунку до американської стратегії протистояння Радянському Союзові. Тому теза про наявність таємної американсько-саудівської угоди з маніпулювання ціною на нафту та розвинута на її базі “теорія змови” є помилковими. Щоправда, директор ЦРУ В. Кейсі у 1981 р. дійсно вів розмови в Ер-Ріяді про бажаність зменшення цін. Точилася війна в Афганістані, розгорталася польська криза, і США цілком логічно шукали можливості завдати удар по слабкому місцю СРСР. Інша справа, що на практиці цього не відбулося, а Саудівська Аравія навпаки “підігрівала” нафтові ціни в інтересах своєї економіки і без будь-якого зв’язку з американськими планами підірвати стабільність радянської економіки. Тому, як причини розвалу СРСР, так і особливості американсько-саудівських відносин у нафтовій сфері вимагають зняття нашарування міфів та неупередженого дослідження.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Власти РФ не должны бояться жестких мер борьбы с кризисом – Горбачев* [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа: http://www.rian.ru/crisis_news/20081228/158241605.html

2. *Вороновський Г. К.* та ін. Енергетика світу та України. Цифри та факти. Київ, 2005.

3. *Гайдар Е. Т.* Гибель империи. Уроки для современной России. 2-е изд., испр. и доп. Москва, 2006.

4. *Гайдар Е., Наумов О.* Распад СССР – уроки для современной России [Электронный ресурс]. – Режим доступа до документа: <http://www.iet.ru/ru/raspad-sssr-uroki-dlya-sovremennoi-rossii-2.html>

5. *Глебова Н.* Оценка арабскими и западными аналитиками современной ситуации в Саудовской Аравии // Саудовская Аравия: эволюция режима и пределы возможного в политическом развитии. Сб. ст. / Ин-т изучения Израиля и Ближнего Востока; Ин-т востоковедения РАН. Москва, 2003.

6. *Зыгарь М.* “Мы будем помнить его поддержку джихада против Советов”. Мир прощается с королем Фахдом [Электронный ресурс]. – Режим доступа до документа: <http://www.kommersant.ru/doc.aspx?DocsID=598130>

7. *Ковалко М. П., Денисюк С. П.* Энергозбереження – пріоритетний напрямок державної політики України. Київ, 1998.

8. *Лоран Э.* Нефть: ложь, тайны, махинации. Пер. с фр. Москва, 2007.

9. Принц Турки Аль-Фейсал: “Ждем визита Путина” // **Завтра**. 27 декабря 2006.

10. Самое мощное оружие России в переговорах с Западом – ее газопроводы [Электронный ресурс]. – Режим доступа до документа: <http://www.rian.ru/economy/20080828/150739340.html>

11. *Сигов Ю.* Миром правят нефть и доллар? // **Деловые люди**. №159–160, июнь–июль. 2004.

12. Стратегическая “триада” администрации США по развалу Советского Союза // Очерки истории российской внешней разведки / Под ред. Лебедева С. Т. 6. Москва, 2007.

13. *Сурков Н.* Буш продаст арабам супероружие [Электронный ресурс]. – Режим доступа до документа: http://www.ng.ru/world/2008-01-16/1_bush.html

14. *Чайка Ф.* Кто может обвалить цены на нефть? // Финансовые известия. 28 февраля 2007.

15. *Шидловський А.* та ін. Паливно-енергетичний комплекс України в контексті глобальних енергетичних перетворень. Київ, 2004.

16. *Хамамдех Мухаммад*. Саудовская Аравия: проблемы либерализации экономики, базирующейся на нефти // Востоковедный сборник (выпуск второй). Москва, 2001.

17. *Швейцер П.* Победа. Роль тайной стратегии администрации США в распаде Советского Союза и социалистического лагеря. Пер. с польск. Минск, 1995.

18. *Christopher M. Blanchard*. Saudi Arabia: Background and U.S. Relations. – Congressional Research Service. – Report for Congress, RL33533. July 9, 2009.

19. Official Energy Statistics from the U.S. Government [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа:

http://tonto.eia.doe.gov/merquery/mer_data.asp?table=T11.01a